

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

№8

Google Scholar

OPEN ACCESS

ULRICHSWEB[®]
GLOBAL SERIALS DIRECTORY

OpenAIRE

ROAD

НАУЧНАЯ ЭЛЕКТРОННАЯ
БИБЛИОТЕКА
LIBRARY.RU

Academic
Resource
Index
ResearchBib

ISSN
INTERNATIONAL
STANDARD
SERIAL
NUMBER
INTERNATIONAL CENTRE

CYBERLENINKA

BASE

INDEX COPERNICUS
INTERNATIONAL

Crossref

ISSN: 2992-8982

<https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz/>

2025

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:

Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

Elektron nashr. 1046 sahifa.

E'lon qilishga 2025-yil 1-avgustda ruxsat etildi.

Bosh muharrir o'rinbosari:

Karimov Norboy G'aniyevich

Muharrir:

Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay'ati:

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Sayfullo Normatovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Siddiqova Sadoqat G'afforovna, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Maxmudov Nosir, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Samadov Asqarjon Nishonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, professor
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Ikrom Akramovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xajiyev Baxtiyor Dushaboyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Hakimov Nazar Hakimovich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Musayeva Shoirazimovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), professor
Ali Konak (Ali Ko'nak), iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor (Turkiya)
Cham Tat Huei, falsafa fanlari doktori (PhD), professor (Malayziya)
Foziljonov Ibrohimjon Sotvoldix o'g'li, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dots.
Utayev Uktam Choriyevich, O'z.Respub. Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari
Ochilov Farkhod, O'zbekiston Respublikasi Bosh prokuraturasi IJQKD boshlig'i
Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Axmedov Javohir Jamolovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), katta o'qituvchi
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), v.b. dots.
Djudi Smetana, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Krissi Lyuis, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Glazova Marina Viktorovna, Iqtisodiyot fanlari doktori (Moskva)
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Sevil Piriyeva Karaman, falsafa fanlari doktori (PhD) (Turkiya)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon o'g'li, TDIU ITI departamenti rahbari
Ochilov Bobur Baxtiyor o'g'li, TDIU katta o'qituvchisi
Golisheva Yelena Vyacheslavovna, Iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent.

IQTISODIYOT&TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Editorial board:

Salimov Okil Umrzokovich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Abdurakhmanov Kalandar Khodjayeich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Rae Kwon Chung, South Korea, Honorary Professor at TSUE, Nobel Prize Laureate
Osman Mesten, Member of the Turkish Parliament, Head of the Turkey–Uzbekistan Friendship Society
Akhmedov Durbek Kudratillayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Sayfullo Normatovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Abdurakhmanova Gulnora Kalandarovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Kalonov Mukhiddin Bakhridinovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Siddikova Sadokat Gafforovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogical Sciences
Khudoykulov Sadirdin Karimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Makhmudov Nosir, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Samadov Askarjon Nishonovich, Candidate of Economic Sciences, Professor
Slizovskiy Dmitriy Yegorovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Ikrom Akramovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Eshtayev Alisher Abduganiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khajiyev Bakhtiyor Dushaboyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khakimov Nazar Khakimovich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Musayeva Shoira Azimovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Professor
Ali Konak, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor (Turkey)
Cham Tat Huei, Doctor of Philosophy (PhD), Professor (Malaysia)
Foziljonov Ibrokhimjon Sotvoldikhoja ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Utayev Uktam Choriyevich, Deputy Head of Department, Prosecutor General's Office of Uzbekistan
Ochilov Farkhod, Head of DCEC, Prosecutor General's Office of Uzbekistan
Buzrukkhonov Sarvarkhon Munavvarkhonovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Akhmedov Javokhir Jamolovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences
Tokhirov Jaloliddin Ochil ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Technical Sciences, Senior Lecturer
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Acting Associate Professor
Judi Smetana, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Chrissy Lewis, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Glazova Marina Victorovna, Doctor of Sciences in Economics (Moscow)
Nosirova Nargiza Jamoliddin kizi, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Sevil Piriyeva Karaman, Doctor of Philosophy (PhD) (Turkey)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon ugli, Head of the Department of Scientific Research and Innovations, TSUE
Ochilov Bobur Bakhtiyor ugli, Senior lecturer at TSUI
Golisheva Yelena Vyacheslavovna, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor.

Ekspertlar kengashi:

Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Po'latov Baxtiyor Alimovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Aliyev Bekdavlal Aliyevich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xalikov Suyun Ravshanovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Rustamov Ilhomiddin, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Kamilova Iroda Xusniddinovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
G'afurov Doniyor Orifovich, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Fayziyev Oybek Raximovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, katta o'qituvchi
Babayeva Zuhra Yuldashevna, mustaqil tadqiqotchi

Board of Experts:

Berkinov Bazarbay, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Pulatov Bakhtiyor Alimovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Aliyev Bekdavlal Aliyevich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khalikov Suyun Ravshanovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Rustamov Ilkhomiddin, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Khakimov Ziyodulla Akhmadovich, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Kamilova Iroda Xusniddinovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics
Gafurov Doniyor Orifovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogy
Fayziyev Oybek Raximovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Tukhtabayev Jamshid Sharafetdinovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Khamidova Faridaxon Abdulkarimovna, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Yakhshiboyeva Laylo Abdisattorovna, Senior Lecturer
Babayeva Zuhra Yuldashevna, Independent Researcher

08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
08.00.02 Makroiqtisodiyot
08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
08.00.06 Ekonometrika va statistika
08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
08.00.11 Marketing
08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
08.00.13 Menejment
08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O'zR Tabiat resurslari vazirligi, O'zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

Jurnalning ilmiyligi:

“Yashil” iqtisodiyot va taraqqiyot” jurnali

O'zbekiston Respublikasi
Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar
vazirligi huzuridagi Oliy
attestatsiya komissiyasi
rayosatining
2023-yil 1-apreldagi 336/3-
sonli qarori bilan ro'yxatdan
o'tkazilgan.

MUNDARIJA

Smart-logistika texnologiyalarini joriy etish orqali oziq-ovqat mahsulotlarini yetkazib berish tizimini optimallashtirish (Toshkent viloyati misolida).....	14
Mavlanov Sobirjon Pardabayevich	
Tijorat banklarida korporativ boshqaruvning xalqaro tamoyillari asosida boshqaruv sifatini oshirish	20
Sattarov Umirzoq	
Современные банковские продукты	24
Хужамуратов Аббос Мардонович	
Amerika qo'shma shtatlarining ijtimoiy himoya tizimi.....	29
Abdullayeva Sayyora Aleksandrovna	
Совершенствование рынка услуг высшего образования как фактор повышения занятости населения в условиях цифровой экономики.....	33
Ибрагимов Тимур Ибодуллаевич, Асланова Дилбар Хасановна	
Iqtisodiy fanlarni o'qitishda interaktiv metodlarning qo'llanilishi va ularning samaradorligi.....	39
Kabulov Baxram Kuzibaevich	
Korxonalarda raqobat razvedkasi tizimlarini rivojlantirishda innovatsion raqamli texnologiyalarining o'rni.....	45
Tursunxo'jayev Sardor Jamoliddin o'g'li	
O'zbekiston banklarida sun'iy intellekt foydalanish samaradorligini oshirish.....	51
Kamolov Sardorbek Davlatjon o'g'li	
Agrar korxonalar xo'jalik faoliyatida risklarni boshqarish bo'yicha samarali boshqaruv qarorlarini qabul qilishning metodologik asoslari.....	59
Baymirzaev Dilmurod Nematovich	
Основные направления инвестиционной политики Узбекистана в соответствии со стратегией-2030	66
Исомов Б. С.	
Tashish va saqlash xizmatlarini ko'rsatuvchi korxonalarda raqamli texnologiyalardan foydalanish holati.....	70
Rajabov Orzujon Mamasoliyevich	
Ijtimoiy infratuzilmani modernizatsiya qilishda DXSHning o'rni: madaniyat va sport sohasida imkoniyatlar	78
Baykalonov Jalil G'aybulloyevich	
Анализ состояния и перспективы развития активного и спортивного туризма в Узбекистане.....	93
Бойко Фарида Чингисовна, Ивонина Наталья Викторовна	
Переоценка и фальсификация стоимости имущества: международные практики, риски и пути решения.....	99
Мансурова Сайёра Бахтияровна	
Hudud sanoati tarkibiy o'zgarishlarini prognozlash usuli.....	106
Djumayev Farrux Toshmuratovich	
Углеродный след и декарбонизация промышленности Узбекистана: роль возобновляемой энергетики и международный опыт	111
Авезова Нилуфар Раббанакуловна, Ощепкова Эльвира Ахтемовна, С.М. Махмудов, А.А. Холиков, Авезова Нилуфар Раббанакуловна	
The process of developing startups based on management principles	119
Ilxamov Azizbek Yodgor o'g'li	
The impact of economic policy on non-performing loans: the case of Uzbekistan.....	126
Jalalov Mashkhurbek Gaybullo ugli	
Основные направления инвестиционной политики Узбекистана в соответствии со стратегией-2030	134
Исомов Б. С.	

Ko'p kvartirali uylarni boshqaruv organlari tomonidan aholiga sifatli xizmat ko'rsatishni qo'llab quvvatlashni takomillashtirish	138
Umarov Begzodbek Jaloldinovich	
O'zbekistonda iqtisodiyotni innovatsion rivojlantirishning institutsional asoslari.....	143
Fayzullayev Jonibek Negmatullayevich	
Davlat - xususiy sheriklik loyihalarining samaradorligini oshirish.....	150
Tursunov Imomnazar Egamberdiyevich, Hamroyev G'ayratjon Sultonovich	
O'zbekiston sug'urta bozorida hayot sug'urtasi xizmatlarining rivojlanish tendensiyalari va istiqbollari.....	155
Bazarov Zakir Xonqulovich	
Tijorat banklari likvidligini tartibga solish yo'llari.....	160
Tursunpo'latov Sohbnazar Kasimjon o'g'li, Nomozova Mohinur Maxmud qizi	
Atrof-muhit ifloslanishini kamaytirishda yashil moliya vositalarining roli: xalqaro tajriba va O'zbekiston imkoniyatlari	163
Yuldasheva Madina Tohir Qizi	
Geofazoviy ma'lumotlar asosida hududlarning farovonlik darajasini aniqlash	173
Toymasov Zufarjon Zokir o'g'li	
Методы и критерии оценки эффективности конкурентоспособности предприятия	179
Кучаров Абдор Сабижанович, Бобожонов Азиз Бабаханович, Алижанова Камила Тохир кизи	
Korxonalarda innovatsion jarayonlarni boshqarishning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmini takomillashtirish.....	187
Narbeyeve Dilnoza Darvishaliyevna	
Development of entrepreneurship in Uzbekistan: management strategies in the context of economic reforms	192
Ibragimova Saida Ilkhomovna	
Aloqa korxonalari xizmat faoliyatida diversifikatsiya qilishning ilmiy baholash usullari va ulardan foydalanish.....	197
Tursunova Mastura Taxirovna	
Developing effective marketing strategies for tourism development in Uzbekistan	204
Fayzullayev Nodirbek Baxtiyor o'g'li	
Yakka tartibdagi tadbirkorlarni soliqqa tortish mexanizmlarini takomillashtirish masalalari.....	208
Yuldashev Yashnarjon Xolmirzayevich	
Yoshlar sanoat va tadbirkorlik zonalarida investitsiya loyihalarini bank kreditlari orqali moliyalashtirish.....	212
Jamalova Dilnoza Egamberdiyevna	
Цифровизации системы стратегического управления предприятий нефтегазовой отрасли Республики Узбекистан.....	217
Азимов Кабул	
Индекс устойчивости региона против бедности (poverty resilience index – pri): на примере бухарской области Республики Узбекистан (2024)	223
Мухамедова Мадинабону Мехридиновна	
Экономические аспекты внедрения цифровых технологий в полиграфии.....	230
Юсупхужаева Шахноза Музаффар кизи	
Mintaqalararo iqtisodiy hamkorlikni shakllantirish va barqaror rivojlantirishning ilmiy-nazariy asoslari.....	233
Sattorov R. A.	
Web3'da real vaqt ma'lumot sinxronizatsiyasi — tarmoqdagi kechikishlar va ularni kamaytirish texnologiyalari.....	240
Raimov Ulugbek Yorqinbek o'g'li	
Tijorat banklarining likvidligini tartibga solish amaliyotining dolzarb masalalari	246
Sayfutdinov Bobur Nodirovich	
Tijorat banklarining investitsion jozibadorligini oshirish yo'llari.....	255
Yuldoshev Otabek Jovli o'g'li	

Tijorat banklarining investitsion faolligini oshirish yo'llari.....	261
Ortiqov Sidiqjon Xolmurodovich	
Innovatsion yondashuvlar orqali davlat xaridlarida iqtisodiy samaradorlikni oshirish	266
Kurbonbekov Sardorbek Ravshanovich	
Hududlarda barqaror rivojlanish nazariyalarining sanoat korxonalari faoliyatiga ta'siri	270
Sadriddinov Baxtiyor Shamsiddin o'g'li	
Turizm platformalarining raqobatbardoshligini oshirishda zamonaviy kontent va raqamli marketing strategiyalarining integratsiyalashgan yondashuvi.....	277
Dadamirzayev Sarvarbek Ulug'bek o'g'li	
Bank xizmatlarida innovatsion texnologiyalarni kengaytirish yo'nalishlari.....	283
Almosova Shohista Jobirovna	
Модели организации казначейства в ведущих стран мира.....	288
Сагдиев Равшан Сайфуллаевич	
Paxta-to'qimachilik klasterlari faoliyatini nazariy jihatlar va rivojlantirish yo'llari.....	302
B.Sh.Shadmanov	
Qurilish sanoatini rivojlantirishda tabiiy resurslardan kompleks foydalanishning ahamiyati.....	307
Yuldasheva Mexrunisa Kasimjan qizi	
Yangi O'zbekistonning "Yashil" iqtisodiyoti: qiyosiy tahlilning asosiy tendentsiyalari	313
Ro'ziyeva Dilfuza Toshmurovna	
Oliy ta'limda raqamli texnologiyalarning muammolari va uni bartaraf etish yo'nalishlari.....	318
Abduraxmanova Malika Abdujaparovna	
Namangan viloyatining Farg'ona vodiysi qo'shni hududlari bilan iqtisodiy hamkorligining hozirgi holati va rivojlantiruvchi omillari	323
Sattarov R.A.	
Desentralizatsiyalangan ma'lumot almashish protokollari: IPFS, Filecoin va Arweave tahlili	328
Raimov Ulugbek Yorqinbek o'g'li	
Transport xizmatlari ko'rsatish biznes-jarayonlarini raqamli transformasiya talablari asosida takomillashtirish.....	333
Komilov Asror Akmalovich	
Empowering the Future: Assessing the Role of Automation, Internet of Things (IoT), and Demand Management in Enhancing Energy Efficiency of Smart Grids.....	338
Khakimjanova Surayyo Khabibullayevna	
Ta'lim jarayonida sun'iy intellektdan foydalanish tajribalari (xalqaro va mahalliy misollar)	345
Madaminov Shoxruxbek Ma'rufjon o'g'li	
Zamonaviy sharoitlarda uy-joy fondini boshqarishning moliyaviy mexanizmini takomillashtirish	352
Inoyatova Durdona Shoxaydarovna, Karimova Aziza A'zamiddin qizi	
Mijozlar tajribasini yaxshilashda raqamli integratsiya strategiyalari: "O'zbektelekom" AK tajribasi.....	358
Islamov Javlon Rasulovich	
Tijorat banklari orqali jinoiy yo'l bilan olingan daromadlarni legallashtirishga qarshi kurashish mexanizmlari.....	361
Rustamov Sunnatillo Rustamovich	
Yashil iqtisodiyot barqaror rivojlanish omili sifatida: Yevropa tajribasi.....	368
Turobjanov Murodjon Maxammadjanovich	
Ijtimoiy-iqtisodiy barqarorlikka erishishda kichik biznes va mahalla hamkorligi modellarini takomillashtirish	373
Murotov Nodir Xujamqulovich	
Xalqaro moliya institutlarining O'zbekiston bank sektori va iqtisodiyotiga ta'siri: YETTB faoliyati misolida tahlil.....	378
Alimov Azizbek Alievich	
Bankrotlik xavfini tahlil qilish modellari.....	386
Nasiriddinov Bahouddin Nuriddinovich	

Xizmat ko'rsatish korxonalarida sifat va samaradorlikni oshirishni takomillashtirish yo'llari.....	393
Burxonova Nargiza Mirshohid qizi	
Iqtisodiyotni modernizatsiyalash jarayonida bank tizimi islohotlari va ularni boshqarish strategiyalari.....	400
Hamroyev Xurshid Jalilovich	
“Temir yo'l transportida MHXSni joriy etishning ahamiyati va milliy standartlar bilan taqqoslama tahlili”	405
Babaxalov Norbo'ta Eshnazarovich	
Banking and financial services in the process of economic development digitalization and its advantages and security of the process	409
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, Baxanurov Oqil Odil og'li	
Kichik biznesda moliyaviy barqarorlikni ta'minlashdagi asosiy muammolar va ularni bartaraf etish yo'llari.....	416
Abduvosit Omonboyev	
“Futurologiya va mintaqaviy iqtisodiy transformatsiya: Markaziy Osiyoda O'zbekistonning strategik senariylari”	421
Siddiqov Abdusalom Abdumalikovich	
Kichik biznes subyektlarini bank kreditlari orqali qo'llab-quvvatlashning rivojlangan xorijiy davlatlar tajribalari.....	425
Irgasheva Nigora Akbarovna	
Туристская мобильность стран персидского залива как устойчивый и перспективный источник въездного туризма в Узбекистан	434
Додиев Феруз, Голышева Елена Вячеславовна	
Turistik erkin iqtisodiy zonalarda investitsiya loyihalarini amalga oshirish: Imkoniyatlar, muammolar va istiqbollar	443
Xoliqov Dostonbek Rustam o'g'li	
Oliy ta'limda davlat-xususiy sheriklik: moliyalashtirish modelini modernizatsiya qilish yo'nalishlari.....	449
Bozorov Alisher O'zimurotovich	
Xalqaro raqamli intergatsiya, raqamlashtirish sharoitida tijorat banklari faoliyati tahlili	455
Turapov Bahromjon Alisher o'g'li	
To'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalar – iqtisodiyot taraqqiyotining muhim omili.....	461
Mamatkulova Nodira Maxkamovna	
Davlat xaridlari ishtirokchilarining elektron-skoring tizimi.....	465
Mamasoliyev Abrorbek Abdug'ani o'g'li	
Qishloq xo'jalik korxonalarida melioratsiya xarajatlari xisobining muammolari va yechimlari.....	469
Baxriev Muxiddin Sheralievich	
O'zbek banklarining xarajatlar samaradorligini stoxastik chegara modelida baholash	481
Xannayev Sherzod	
Практические подходы к выявлению и оценке налоговых рисков на основе сегментации деятельности налогоплательщиков	490
Голубова Ольга Сергеевна, Элбаева Мукаддас Рашидовна	
Iqtisodiyot tarmoqlarida investitsiyalardan samarali foydalanishni tashkil etish chora-tadbirlari va investitsiyalarni jalb qilish istiqbollari.....	496
No'monjonova Muazzam Maxbubjon qizi	
Empowering the future: The impact of automation, iot, and demand management on energy efficiency in smart grids.....	501
Khakimjanova Surayyo Khabibullayevna	
Institutsional o'zgarishlar sharoitida aholi daromadlari tarkibining oshishi va daromadlar tengsizligini kamaytirishning istiqbolli yo'nalishlari	508
Ergasheva Nafisa Baxridinovna	
Международные индексы, определяющие цифровое развитие страны	513
Талъатова Диёра Боходир кизи	

Sog'liqni saqlash sohasida davlat-xususiy sheriklik instituti orqali investitsiya loiyhalarini moliyalashtirishda moliyaviy-iqtisodiy samaradorligini baholash metodologiyasi	517
Karabayev Sanjar Abdusamatovich	
Управление качеством в технологических стартапах: Баланс между скоростью и надежностью	527
Хамидуллина Гульнора Рафкатовна, Раджабов Темур Рустамович, Носиров Илхом Аббосович	
Namangan viloyatida iqtisodiy integratsiyani jarayonida eksport va import operatsiyalarining tahlili	535
Adashev Azimjon O'rinboyevich	
Korxonalarda kadrlar tayyorlash ijrosidagi mavjud muammolar va kadrlar siyosatining takomillashtirib borish xususiyatlari	541
Mamatqulov Rustam Muxammadkarimovich	
Yashirin iqtisodiyot tushunchasi, turlari va shakllanish omillari hamda uning iqtisodiyotga ta'siri.....	546
Malikov Abdulaziz Toxirjon o'g'li, S.A. Zakirova	
The purpose of assessing a person's entrepreneurial capacity is to classify their quality characteristics	562
Mansur Matkarimov, Qaxramon Madraximov, Sherjon Sherjonov, Jahongirbek Nurjonov	
Challenges in enhancing the efficient use of economic resources in agriculture within an innovative economy framework.....	568
Nodira Abdullayevna Eshquvattova	
Оценка эффективности существующих методов стратегического управления проектами	573
Мансурова Севара Мансуровна	
Создаются благоприятные условия для индивидуальных предпринимателей и самозанятых лиц	577
Батыров Фархад Бакитович	
Sug'urta kompaniyalarining moliyaviy barqarorligini oshirish metodologiyasini takomillashtirish yo'llari.....	593
Haqberdiyev Bekzod O'ktamovich	
Toshkent viloyatida metal bozorining rivojlanishi va unda kichik biznesning o'rni	600
Musayeva Shoirazimovna	
Mechanisms for ensuring employment in the services sector through the development of small business and private entrepreneurship.....	606
Turabekov Sokhibjon Sherboy ugli, Abdukhalikov Ulugbek Abdukhalikovich	
Tijorat banklarini raqamlatirish sharoitida inson resurslarini boshqarishning innovatsion yondashuvlari (BRB misolida)	611
Azimov Asrorjon Muzaffarjonovich	
The importance and current state of accounting and auditing of liabilities in enterprises	616
Khaliqnazarova Gulnaz Jalgasbay qizi	
Kichik biznes va xususiy tadbirkorlikda xotin-qizlarning barqaror bandlik darajasining ekonometrik tahlili.....	622
Xoliyorova Shoxista Qahramon qizi	
Moliyaviy bozor ishtirokchilari faoliyatini samarali boshqarishda innovatsion moliyaviy vosita va metodlarning qo'llanilishi.....	627
Hotamqulova Madina Sanjar qizi	
Oliy ta'limga investitsiya kiritishning asosiy shakl va mexanizmlari	631
Almardanov Ulug'bek Qudrat o'g'li	
"Yashil" iqtisodiyotning metodologik asoslari.....	635
Babakulov Bahromqul Mamatkulovich, Sharipov Sardor Begmaxmat o'g'li, Boymurodov Jonon Komiljonovich	
O'zbekiston sharoitida davlat xaridlarini yanada rivojlantirish istiqbollari	641
Turganbaev Nursulton Bayram uli	

Tijorat banklarida jismoniy shaxslarga ko'rsatiladigan xizmatlar raqamli transformatsiyaning joriy holati tahlili	645
Qurbonov Alisher Samadovich	
Инновационные формы сотрудничества образования и индустрии для формирования компетенций в сфере устойчивого туризма: Опыт и перспективы Узбекистана.....	653
Бухарова Нигора Газиевна	
Muzey sohasida tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlar nazariyasi va ularni madaniy meros va muzeyshunoslik sohasiga tatbiq etish	657
Asadova Nigora Mehridin qizi	
Internet banking adoption in Uzbekistan	661
Karimov Erkin Yusubovich	
Elektron tijorat O'zbekiston va Xitoy raqamli iqtisodiyotini rivojlantirish drayveri sifatida	665
Samedinov Timur Selyametovich	
Yuridik shaxslar birlashuvi orqali amalga oshiriladigan xufyona soliqdan qochish sxemalarini moliyaviy instrumentlar bilan bartaraf etish yo'llari	671
To'rayev Dilshod Xasanovich	
O'zbekiston shahar ekoturizmida raqamli egizak texnologiyalarining iqtisodiy potentsiali	683
Esonboyev Baxodir Bakir o'g'li	
Yengil sanoatni rivojlanishtirishning mintaqaviy xususiyatlari	687
Fuzaylov Sarvar Abdusamatovich	
Tijorat banklarining depozit siyosatiga ta'sir qiluvchi omillar	693
Komilova Mukammal Shavkatovna	
Tadbirkorlik subyektlari faoliyatini mikromoliyalashtirish bilan bog'liq muammolar	697
Tojiyev Javlonbek Rustamovich	
Ishbilarmonlik muhitini baholashning metodologiyalari tahlili	704
Nabieva Nilufar Nabi qizi	
Jismoniy shaxslarning daromadlariga deklaratsiya asosida soliq solish mexanzmini takomillashtirish	715
Ibragimov Zafar Ismailovich	
Yashil marketing yordamida moda sanoatida mijozlar ehtiyojini samarali qondirish.....	723
Xalilova Nafisa Komilovna	
Targetlangan iqtisodiy siyosat orqali kambag'allikka qarshi kurash	727
Baratov J.N.	
Globallashuv sharoitida O'zbekiston iqtisodiyotining modernizatsiyasi va strategik rivojlanish yo'nalishlari	733
Ibrohimov Boburmirzo Baxtiyor o'g'li	
Sug'urta kompaniyalarining innovatsion faoliyati tahlili va moliyalashtirish samaradorligini aniqlash yo'nalishlari	738
Baxronova Shaxodat Baxshuloyevna	
Yo'lovchi tashish sohasida autsorsingni qo'llash istiqboli	744
Kaxarova Nilufar Yerkinjnovna	
Ta'lim klasterlari faoliyatining barqaror taraqqiyotdagi o'rni.....	748
Imamova Nilufar Asamutdinovna	
Xizmatlar eksportini rivojlanishining zamonaviy tendensiyalari.....	753
Alixonov Mirzoulug'bek Pahlavonjon o'g'li	
O'zbekistonda suv resurslaridan oqilona foydalanishda soliq mexanizmlari ta'sirini oshirish masalalari	759
Boymurotov Sodiq Rozziqovich	
Влияние состояния матери и факторов среды на развитие аллергии у детей грудного возраста.....	766
Закирова Бахора Исламовна	
Роль стандартов устойчивого развития МСФО в трансформации экономики тюркских стран	771
Маткаримов Давронбек Матякубович	

Sanoat korxonalarining atrof-muhitga ta'sirini baholashda iqtisodiy mexanizmlarni takomillashtirish	776
Sarvinov Alisherovna Radjabova	
Neft-gaz sanoatida amalga oshirilayotgan investisiya loyihalarida mahalliy kontent ulushini oshirish masalalari	779
Umurzakov Jamoliddin Sherbekovich	
Sanoat korxonalarida mahsulot raqobatbardoshligini oshirish yo'nalishlari	784
Naimxonov Ma'rufxon Zokirxon o'g'li	
Qishloq xo'jaligi korxonalari monitoringida raqamli texnologiyalardan foydalanishda xorij tajribasi	788
Yusupov Nizomiddin Ro'zimurod o'g'li	
Mintaqa sanoat korxonalarining strategik marketing faoliyatining tahlili	793
Kaytboyeva Nigora Bakmatovna	
Soyabon bandlarining xorijiy investorlarni himoya qilish uchun O'zbekiston huquqiy tizimiga integratsiyalashuv zaruriyati	805
Alisherova E'zoza, N.X. Rahmonqulova	
Tadbirkorlik subyektlarini kreditlashda tijorat banklari faoliyatining zamonaviy yondashuvlari	812
Urinboyev Abrorbek Maxmudjonovich	
Temir yo'l vokzallarida qo'shimcha xizmatlarni tashkil etishni samaradorligini oshirish yo'llari	817
Iskandarov Kudrat Shuxratovich	
Tijorat banklari tomonidan kreditlash mexanizmining ilmiy jihatlar va nazariy yondashuvlari	822
Kaxxarov Ulug'bek Xalmatovich	
Международная правосубъектность МНПО: институционализация влияния неправительственных организаций в формировании международных экологических и экономических норм	827
Хидоятлов Бурхон Ғайрат ўғли, С.М. Адилходжаева	
Yengil sanoat korxonalari mahsulotlarini narxlashtirish strategiyalari	831
Ravshanbekov Oybek Rustambek o'g'li	
Yevropa ittifoqi va markaziy osiyo mamlakatlaridagi soliq siyosatining inklyuziv rivojlanishdagi o'rni va omillarining qiyosiy tahlili	837
Hakimov Feruz Xurshid o'g'li	
Mintaqa turizmini rivojlantirishda raqamli marketing vositalaridan mijozlar qoniqishini kompleks baholash uslubi	846
Ilhamova Zarnigor Po'latjon qizi	
Buxoro viloyatida ichki turizmning hozirgi holati va istiqboldagi rivojlanish yo'llari	857
Azimov Otabek Xudayberdievich	
Tashqi bozorlarga integratsiyalashuv jarayonlarining mintaqa iqtisodiyotining o'sishga ta'siri bo'yicha qarashlar	862
Ozodova Farida Zarif qizi	
Tijorat banklari moliyaviy barqarorligini ta'minlashni boshqarish strategiyalari	866
Madaminov Bekzod Allayarovich	
Qo'shilgan qiymat solig'i ma'murchiligini raqamlashtirishni takomillashtirish metodologiyasi jarayonlari	872
Muxammadov Nodir Karimovich	
O'zbekiston eksport salohiyatini soliqlar yordamida rag'batlantirish	880
Mahmudova Sevara Rahmat qizi	
Yashil moliyalashtirishda moliyaviy instrumentlar	883
Abduraxmonov Alimardon Sodiq o'g'li	
Сравнительный анализ правовых инструментов контроля трансфертного ценообразования в налоговой, таможенной и антимонопольной сферах	887
Бекзод Умματος	
Yaponiya startap tajribasini O'zbekiston sharoitida tatbiq etish istiqbollari	892
Xazratova Shohsanam Xasanboy qizi	

Рейтинг Республики Узбекистан по индексу развития электронного правительства.....	898
Умарова Дурдона Абдуманнабовна	
Etnomadaniy turizm tushunchasi va uning mazmun-mohiyati.....	905
Qilichova Orzigul Zafar qizi	
Пути адаптации международных требований к капиталу в страховом секторе Узбекистана.....	910
Эргашева Фарангиз Шерзод кизи	
Tijorat banklarida raqobatbardoshlikni belgilovchi omillar va ularning ta'siri tahlili.....	916
Shamsiyev Nurbek Fazliddin o'g'li	
Tijorat banklarida muammoli investitsion kreditlarning yuzaga kelish sabablari va ularni bartaraf etish yo'llari.....	921
Melikov Otabek Maxmadaminovich	
Tanlangan xalqaro mehmonxona tizimining boshqaruv uslubini tahlil qilish (Hilton mehmonxona tarmog'i misolida).....	926
G'olibjon Abdiraxmanovich G'aniyev	
Sug'urta tashkilotlarida ichki audit xizmatini tashkil etish masalalari.....	935
Abduraimova Maftunaxon Axmatovna	
O'zbekistonda xizmatlar sohasining rivojlanish tendensiyalari va istiqbollari.....	941
Sheraliyev Axror Sodikovich	
Temir yo'l transportida innovatsion faoliyatni rivojlantirish yo'llari.....	947
Axmedov O'tkirjon Aloviddin o'g'li	
O'zbekistonda fond bozorining institutsional rivojlanishi sharoitida savdo strategiyalarini amalga oshirishdagi to'siqlar va ularni bartaraf etish mexanizmlari.....	954
Soliyev Istam Ixtiyorovich	
Moda sanoatida marketing samaradorligini baholash uslubi.....	959
Alimxodjayeva Nargiza Elshodovna	
Ways to improve the implementation of foreign currency operations in commercial banks.....	964
Raxmanova Laylo Baxodirovna	
Innovatsion It-platforma yordamida turizm sohasini yanada rivojlantirish imkoniyatlari.....	970
Nasrullaev Hikmatullo Habibulloevich	
Влияние внедрения цифровых финансовых технологий на эффективность кредитования в коммерческих банках Республики Узбекистан.....	976
Каландархонов Саидаброрхон Олимхон угли	
Tijorat banklarining barqarorligini ta'minlashda depozit operatsiyalarining ahamiyati.....	987
Makhmudova Mukhlisa Kodirjon kizi	
Davlat budjeti xarajatlari samaradorligini oshirish yo'nalishlari.....	991
Himmatov Abdisamat Xalilovich	
Korxonalarda moliyaviy rejalashtirishda qo'llaniladigan model va usullar tahlili.....	995
Pardayev Jamshid Muzaffarovich	
Ta'lim boshqaruvida samarali qaror qabul qilish uchun sun'iy intellektdan foydalanish.....	1001
Shohida Esanova O'tkirovna	
Iqtisodiyotga investitsiyalarni jalb qilishda investitsiya muhiti jozibadorligini oshirish masalalari.....	1010
Mavlyanov Zafar Sahibovich	
XALQARO MOLIYA INSTITUTLARIDAN O'ZBEKISTONGA JALB ETILGAN MABLAG'LARNING SAMARADORLIGI.....	1014
Holov Sherali	
HUDUDIIY SOLIQ SALOHİYATINI BAHOLASH VA BUDJET DAROMADLARINI PROGNOZLASHTIRISHNING YAXLIT MODEL: O'ZBEKISTON AMALIYOTI ASOSIDA.....	1018
Pardaev Umidjon Uralovich	
AKSIYADORLIK JAMIYATLARIDA KORPORATIV BOSHQARUV DARAJASI VA UNING IPO MUVAFFAQIYATIGA TA'SIRI.....	1037
Mamatmurodov Alisher Saparboyevich	

AKSIYADORLIK JAMIYATLARIDA KORPORATIV BOSHQARUV DARAJASI VA UNING IPO MUVAFFAQIYATIGA TA'SIRI

Mamatmurodov Alisher Saparboyevich

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti

Mustaqil tadqiqotchisi

Email: alishersm27@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada aksiyadorlik jamiyatlarida korporativ boshqaruv darajasining IPO muvaffaqiyatiga ta'siri nazariy, huquqiy va qiyosiy yondashuvlar asosida tahlil qilinadi. Tadqiqotda kuzatuv kengashi, mustaqil direktorlar, axborotni oshkor qilish, ichki audit va aksiyadorlar huquqlarini himoya qilish mexanizmlarining investor ishonchi, risk-primiya va emitentning ommaviy bozorga tayyorgarligi bilan bog'liqligi yoritiladi. O'zbekiston amaliyoti OECD, Buyuk Britaniya va AQSh tajribasi bilan qiyoslanib, IPO oldi korporativ boshqaruvni kuchaytirishning institutsional ustuvor yo'nalishlari asoslanadi.

Kalit so'zlar: korporativ boshqaruv, aksiyadorlik jamiyati, IPO, investor ishonchi, oshkoralik, mustaqil direktorlar, ichki audit.

Abstract: This article examines how the level of corporate governance in joint-stock companies affects IPO success through theoretical, legal, and comparative analysis. The study focuses on the supervisory board, independent directors, disclosure practices, internal audit, and shareholder-rights protection as institutional mechanisms that shape investor confidence, risk premiums, and issuer readiness for public offering. By comparing Uzbekistan's framework with OECD standards and the practices of the United Kingdom and the United States, the article identifies the key governance priorities required for stronger pre-IPO preparation.

Key words: corporate governance, joint-stock company, IPO, investor confidence, disclosure, independent directors, internal audit.

Аннотация: В статье анализируется влияние уровня корпоративного управления в акционерных обществах на успешность IPO на основе теоретического, правового и сравнительного подходов. Особое внимание уделяется наблюдательному совету, институту независимых директоров, раскрытию информации, внутреннему аудиту и механизмам защиты прав акционеров как факторам формирования доверия инвесторов, снижения рисков премии и подготовки эмитента к публичному размещению. Практика Узбекистана сопоставляется со стандартами ОЭСР, опытом Великобритании и США, что позволяет обосновать приоритетные направления совершенствования корпоративного управления в преддверии IPO.

Ключевые слова: корпоративное управление, акционерное общество, IPO, доверие инвесторов, раскрытие информации, независимые директора, внутренний аудит.

KIRISH

Korporativ boshqaruv aksiyadorlik jamiyatining (AJ) "mulk va boshqaruv" ajralgan sharoitida investor, ya'ni kapital yetkazib beruvchi manfaatlarini himoya qiladigan institutlar majmuasidir. Klassik yondashuvda korporativ boshqaruv moliyalashtiruvchilar, ya'ni investorlar korporatsiya boshqaruvchilari ularga kiritilgan kapitaldan qaytadigan manfaatni ta'minlashiga qanday kafolat olishi masalasini anglatadi. Bu, mohiyatan, agentlik muammosining institutsional yechimidir [13].

Zamonaviy kapital bozorlari sharoitida korporativ boshqaruv faqat ichki "tashkiliy intizom" emas, balki bozor ishonchi va kapital qiymatini belgilovchi tashqi ishonch mexanizmidir. Xususan, korporativ boshqaruv tizimi kompaniya boshqaruvi, kuzatuv kengashi, aksiyadorlar va manfaatdor tomonlar o'rtasidagi munosabatlar majmuasi bo'lib, kompaniya maqsadlari qanday qo'yilishi, ularga erishish vositalari va monitoring qanday tashkil etilishini belgilaydi [6].

Birlamchi ommaviy taklif (IPO) — kompaniya aksiyalarini ilk bor ommaviy joylashtirish orqali “xususiy” yoki cheklangan kapital tuzilmasidan “ommaviy” kapital tuzilmasiga o'tishidir. O'zbekiston [3]. qonunchiligida “IPO” atamasi ko'pincha iqtisodiy siyosat va bozor amaliyotida qo'llansa-da, uning yuridik mazmuni emissiyaviy qimmatli qog'ozlarni “ommaviy joylashtirish (ochiq obuna)” instituti bilan funksional jihatdan mos keladi. Bunda qimmatli qog'ozlarning ommaviy joylashtirilishi ularning reklama va ommaviy taklif vositalari orqali cheklanmagan investorlar orasida joylashtirilishini anglatadi [9].

IPO jarayonida korporativ boshqaruvning ahamiyati ikki qatlamda namoyon bo'ladi. Birinchi qatlam — huquqiy va tartibga soluvchi qatlam. Emissiya, listing va muntazam oshkoralik majburiyatlari korporativ boshqaruv infratuzilmasini, jumladan kuzatuv kengashi, ichki audit, axborot siyosati va manfaatlar to'qnashuvi boshqaruvini talab qiladi [9]. Ikkinchi qatlam — bozor-muloqot, ya'ni signaling qatlamidir. Boshqaruv sifati investorning riskni baholashida kuzatiladigan signalga aylanadi, chunki investor ko'pincha ichki jarayonlarni bevosita ko'ra olmaydi. Shu sababli u oshkoralik, mustaqil nazorat va mas'uliyat kabi institutlar orqali risk-primiya haqidagi tasavvurini shakllantiradi [6].

Investor ishonchi, ayniqsa IPOda, asosan axborot asimmetriyasi va opportunistik xulq-atvor xavfini kamaytirish darajasi bilan bog'liq bo'ladi. Shuning uchun korporativ boshqaruv sifati “investorlar ishonchi”ning normativ-huquqiy asoslari va amaliy kafolatlarini ifodalovchi tizim sifatida qaraladi. G20/OECD tamoyillari ham shaffoflik va hisobdorlikni kuchaytiradigan formal protseduralar bozor ishonchini mustahkamlashini alohida ta'kidlaydi [6].

Tadqiqot dolzarbligi shundaki, O'zbekistonda kapital bozorini rivojlantirish va davlat ulushiga ega korxonalarni ommaviy taklif orqali xususiylashtirishni rag'batlantirish bo'yicha siyosiy-huquqiy yo'nalishlar belgilangan [8]. Bunday sharoitda IPO muvaffaqiyati faqat “emissiya texnikasi” emas, balki kompaniyalar institutlari — korporativ boshqaruv arxitekturasini — bilan bevosita bog'liq masalaga aylanadi.

Tadqiqotning maqsadi aksiyadorlik jamiyatlarida korporativ boshqaruv darajasining IPO muvaffaqiyatiga ta'sirini nazariy, huquqiy va qiyosiy tahlil asosida ochib berishdan iborat.

Tadqiqotning obyekti aksiyadorlik jamiyatlarida korporativ boshqaruv munosabatlari, jumladan kuzatuv kengashi, ijroiya organi, aksiyadorlar, nazorat institutlari va axborot oshkoraligi bilan bog'liq munosabatlardan iborat [10].

Tadqiqotning predmeti korporativ boshqaruv elementlari, ya'ni kuzatuv kengashi, mustaqil a'zolar instituti, disclosure, ichki audit va nazorat hamda aksiyadorlar huquqlarining IPO jarayoniga ta'sir mexanizmlaridan iborat [10].

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Korporativ boshqaruv masalalari aksiyadorlik jamiyatlarining samaradorligini ta'minlashda hamda kapital bozorlariga chiqish jarayonida muhim omil sifatida keng o'rganilgan. Ayniqsa, IPO muvaffaqiyati bilan korporativ boshqaruv sifati o'rtasidagi bog'liqlik iqtisodiy adabiyotlarda alohida e'tibor markazida turadi.

Klassik tadqiqotlardan biri sifatida Adolf A. Berle va Gardiner C. Means tomonidan 1932-yilda chop etilgan “The Modern Corporation and Private Property” asari korporativ boshqaruv muammolarini, xususan, mulkdorlik va boshqaruv ajralishi natijasida yuzaga keladigan agentlik muammolarini tahlil qiladi. Keyinchalik Michael C. Jensen va William H. Meckling 1976-yilda ishlab chiqqan agentlik nazariyasi korporativ boshqaruvning asosiy nazariy asoslaridan biriga aylandi. Ularning fikricha, menejerlar va aksiyadorlar manfaatlarini o'rtasidagi nomuvofiqlik korporativ boshqaruv mexanizmlarini kuchaytirishni talab qiladi.

IPO jarayonida axborot asimmetriyasi muammosi alohida ahamiyatga ega. Kevin Rock 1986-yilda axborot asimmetriyasi modeli orqali IPOlarda narx belgilash va investor xatti-harakatlarini tushuntiradi. Shuningdek, Jay R. Ritter 1991-yilda IPOlarning uzoq muddatli rentabelligini o'rganib, ko'plab kompaniyalarda IPOdan keyingi davrda past natijalar kuzatilishini asoslab bergan. Bu esa korporativ boshqaruv sifati investor ishonchini saqlashda muhim ekanligini ko'rsatadi.

Korporativ boshqaruv va firma qiymati o'rtasidagi bog'liqlik Andrei Shleifer va Robert W. Vishny tomonidan 1997-yilda chuqur tahlil qilingan. Ular investorlarni himoya qilish darajasi yuqori bo'lgan kompaniyalarda investitsion jozibadorlik yuqori bo'lishini ta'kidlaydi. Shu nuqtayi nazardan, IPO jarayonida korporativ boshqaruv institutlari investorlar uchun signal vazifasini bajaradi.

Empirik tadqiqotlarda ham korporativ boshqaruv va IPO muvaffaqiyati o'rtasidagi ijobiy bog'liqlik tasdiqlangan. Alexander Ljungqvist va Tim Jenkinson IPO jarayonlarini o'rganib, korporativ boshqaruv sifati yuqori bo'lgan kompaniyalarda kapital jalb qilish samaradorligi yuqori ekanligini aniqlagan. Bundan tashqari, Rafael La Porta, Florencio Lopez-de-Silanes, Andrei Shleifer va Robert W. Vishny tomonidan 1998-yilda olib borilgan tadqiqotlar mamlakat darajasida huquqiy tizim va investorlarni himoya qilish darajasi IPO bozorining rivojlanishiga bevosita ta'sir qilishini ko'rsatadi.

Zamonaviy tadqiqotlar korporativ boshqaruvning aniq elementlariga e'tibor qaratadi. Masalan, mustaqil direktorlar mavjudligi, audit qo'mitasi samaradorligi va oshkoralik darajasi IPO muvaffaqiyatiga ijobiy ta'sir ko'rsatishi John C. Coffee tomonidan asoslab berilgan. Shuningdek, Bernard Black korporativ boshqaruv indeksleri orqali kompaniya qiymatini baholash mumkinligini ko'rsatadi.

Umuman olganda, ilmiy adabiyotlar korporativ boshqaruv darajasi IPO muvaffaqiyatining muhim determinantlaridan biri ekanligini tasdiqlaydi. Kuchli korporativ boshqaruv tizimi axborot shaffofligini oshiradi, investorlar ishonchini mustahkamlaydi va kompaniyaning kapital bozorlarida muvaffaqiyatli faoliyat yuritishini ta'minlaydi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Mazkur ilmiy tahlil statistik ma'lumotlardan foydalanmagan holda quyidagi metodlar asosida amalga oshirildi.

Nazariy tahlil usuli korporativ boshqaruv va IPO o'rtasidagi sabab-oqibat aloqalarini agentlik muammosi, axborot asimmetriyasi va signallash (signaling) mantiqi orqali izohlashga xizmat qildi. Bunda korporativ boshqaruvning moliyalashtiruvchilar manfaatini kafolatlashga qaratilgan institutsional mazmuni asosiy nazariy tayanch bo'ldi [13].

Formal-yuridik tahlil usuli O'zbekiston Respublikasining aksiyadorlik jamiyatlari va qimmatli qog'ozlar bozoriga doir normasini (kuzatuv kengashi, mustaqil a'zo, ichki audit, axborotni oshkor qilish, emissiya va ommaviy joylashtirish tartibi) ichki mantiq va huquqiy konstruksiyalar nuqtayi nazaridan tahlil qilishni ta'minladi [10].

Qiyosiy-huquqiy tahlil usuli korporativ boshqaruv bo'yicha xalqaro standartlar (OECD tamoyillari), Buyuk Britaniya "comply or explain" modeli hamda AQShning qimmatli qog'ozlar bozorida disclosure va audit qo'mitalari bo'yicha majburiy talablarini O'zbekiston amaliyoti bilan solishtirish uchun qo'llanildi [6].

Tizimli yondashuv korporativ boshqaruv elementlarini "AJning umumiy boshqaruv tizimi + bozor infratuzilmasi + tartibga soluvchi muhit" bir butun ekotizim sifatida ko'rishga imkon berdi. IPO muvaffaqiyati ham aynan shu ekotizimdagi muvofiqlik va ishonchlik bilan tushuntirildi [8].

Tahlil manbalari sifatida O'zbekiston qonunchiligi va normativ hujjatlari, Korporativ boshqaruv kodeksi, kapital bozoriga oid prezident farmonlari, axborot oshkoraligiga doir hukumat qarorlari, Davlat aktivlarini boshqarish agentligi [3] va kapital bozori infratuzilmasiga oid hujjatlar, xalqaro tamoyillar hamda korporativ boshqaruv bilan IPO o'rtasidagi bog'liqlikni yorituvchi ilmiy adabiyotlardan foydalanildi [7].

TAHLIL VA NATIJALAR

Avvalo, korporativ boshqaruvning asosiy tarkibiy elementlari ichida kuzatuv kengashi faoliyati markaziy o'rin tutadi. O'zbekiston huquqiy modelida kuzatuv kengashi jamiyat faoliyatiga umumiy rahbarlikni amalga oshiruvchi, ijroiya organining faoliyati ustidan nazorat va strategik yo'naltirishni ta'minlovchi asosiy organ sifatida shakllantirilgan. Qonun normalarida kuzatuv kengashi majlislarini chaqirish, bayonnoma yuritish, ijroiya organi bilan shartnomalar tuzish va vakolatlarni tugatish kabi mexanizmlar nazarda tutilishi uning nazorat funksiyasini formallashtirilgan boshqaruvga aylantirishga qaratilgan [10]. Korporativ boshqaruv kodeksi esa kuzatuv kengashining shaffoflik siyosati, ichki nazorat va boshqa ichki hujjatlarni tasdiqlashi orqali tizimli boshqaruvni yo'lga qo'yishni tavsiya etadi [3].

Nazariy jihatdan, kuzatuv kengashi agentlik muammosiga qarshi monitoring instituti hisoblanadi. U menejmentning opportunistik xatti-harakatini cheklash, qarorlarni protseduralashtirish va aksiyador manfaatini himoya qilish orqali kapital qiymatini saqlash vazifasini bajaradi [13]. IPO kontekstida bu organ IPO oldi tekshiruv va oshkoralikni ta'minlash jarayonlarida qaror qabul qilish markazi bo'lib, investorlar ko'zida emitentning boshqaruv intizomini ifodalaydi [6].

Mustaqil direktorlar, ya'ni kuzatuv kengashining mustaqil a'zolari instituti O'zbekiston qonunchiligida alohida norma sifatida tartibga solingan. Fond birjasi kotirovka varag'iga kiritilgan jamiyatlar hamda ustav kapitalida davlat ulushi yuqori bo'lgan jamiyatlar kuzatuv kengashida kamida bir nafar mustaqil a'zoga ega bo'lishi shart. Mustaqillik mezonlari, ya'ni yaqin yillarda jamiyatda ishlagan bo'lmaslik, muhim aksiyalar ulushiga egalik qilmaslik va yirik shartnomaviy bog'liqliklarga ega bo'lmaslik kabi talablar formal mustaqillikni ta'minlashga qaratilgan [10].

Bu institutning IPOga ta'sir mexanizmi uch yo'nalishda ko'rinadi. Birinchidan, mustaqil a'zo menejment va yirik aksiyadorlar ta'siri ostida qolishi mumkin bo'lgan qarorlarni muvozanatlashtiradi. Bu minoritar investor uchun ekspropriatsiya riskini pasaytiradi [13]. Ikkinchidan, mustaqil a'zo ishonchli signal vazifasini bajaradi. U mavjud bo'lgan taqdirda investor kompaniya ichida manfaatlar to'qnashuvi nazorat ostida, degan xulosaga kelishi osonlashadi [1]. Uchinchidan, mustaqil a'zolarning mavjudligi listing va bozor intizomi talablariga

moslashuv indikatoriga aylanadi. Bu IPOdan keyingi majburiy oshkoralik rejimida barqaror qolish imkoniyatini kuchaytiradi [10].

Axborot oshkoraligi va disclosure qimmatli qog'ozlar bozorida fundamental tamoyil sifatida belgilangan. Bozor axboroti ochiq va oshkor bo'lib, faqat qonunda belgilangan maxfiy axborot bundan mustasno hisoblanadi [9]. Emitentning axborotni oshkor qilishi emissiya risolasi, choraklik hisobot va boshqa shakllar orqali huquqiy majburiyat sifatida mustahkamlangan [9].

Bundan tashqari, aksiyadorlik jamiyatlarida korporativ veb-sayt orqali majburiy axborot joylashtirish talablari hukumat qarori bilan tizimlashtirilgan. Jamiyatning ustavi, biznes-rejalari, strategiyasi, tashkiliy tuzilmasi va rahbariyat haqidagi ma'lumotlar majburiy oshkor qilinadigan axborot sifatida ko'rsatiladi [11]. Kapital bozorini rivojlantirish doirasida esa listing kompaniyalari va aksiyadorlari bo'yicha korporativ hamda bozor ma'lumotlarini oshkor qilishning yagona platformasini yaratish, ya'ni Korporativ axborot yagona portalini shakllantirish institutsional maqsad sifatida belgilangan [8].

Korporativ boshqaruv kodeksi disclosure'ni tashkiliy majburiyat darajasiga ko'taradi. U jamiyat axborot siyosati to'g'risidagi nizomni tasdiqlashi, oshkor etiladigan axborot ro'yxati, muddatlari va kanallarini aniq belgilashi, shuningdek aksiyadorlar talabiga ko'ra maxfiy ma'lumotlardan tashqari zarur axborotni taqdim etishi orqali disclosure'ni protseduralashtiradi [3].

Ichki nazorat va audit tizimi qonunchilikda yirik jamiyatlarda tashkil etilishi va kuzatuv kengashiga hisobdor bo'lishi lozim bo'lgan muhim institut sifatida ko'rsatilgan. Ichki auditning vazifalari qonunchilik va ichki hujjatlarga rioya etilishi, buxgalteriya hamda moliyaviy hisobotlardagi ma'lumotlarning to'liqligi va ishonchligini ta'minlash, aktivlar saqlanishi hamda boshqaruv talablari bajarilishini monitoring qilishdan iborat. Shu bois bu institut korporativ boshqaruvni compliance va risk logikasiga yaqinlashtiradi [10]. Taftish komissiyasi yoki taftishchi mexanizmi ham moliya-xo'jalik faoliyatini tekshirish, affillangan shaxslar bilan bitimlar va yirik bitimlar yuzasidan xulosa berish orqali nazoratni kuchaytiradi [10].

Korporativ boshqaruv kodeksi ichki nazoratni alohida yo'nalish sifatida ko'rib, samarali ichki nazorat mexanizmlarini joriy etish va manfaatdor tomonlar manfaatini himoya qilishni tavsiya etadi. Bu yerda "comply or explain" mexanizmi alohida ahamiyatga ega. Jamiyat tavsiyaga rioya eta olmasa, buning sabablarini to'liq oshkor etishi talab qilinadi [3].

Aksiyadorlar huquqlarini himoya qilish mexanizmlari korporativ boshqaruvning yadro elementlaridan biridir. O'zbekiston modelida bu mexanizm bir tomondan aksiyadorlar umumiy yig'ilishi protseduralari va ularni hujjatlashtirish orqali, ikkinchi tomondan bozor axborotining ochiqdigi va insayder axborotga doir cheklovlar orqali mustahkamlanadi [10]. Korporativ boshqaruv kodeksi esa axborot siyosati, dividend siyosati va manfaatlar qarama-qarshiligini tartibga soluvchi korporativ hujjatlar tizimi orqali aksiyador huquqlarining protsessual kafolatlarini kuchaytirishni ko'zda tutadi [3].

Quyidagi 1-jadvalda korporativ boshqaruvning asosiy elementlari va ularning IPO muvaffaqiyatiga ta'sir mexanizmi tizimli ko'rinishda jamlangan (1-jadval).

1-jadval. Korporativ boshqaruv elementlarining IPO muvaffaqiyatiga ta'sir mexanizmi¹

Element	Huquqiy/institutsional tayanch	IPOga ta'sir mexanizmi	Kutiladigan natija
Kuzatuv kengashi	Aksiyadorlik jamiyatlari to'g'risidagi qonun; korporativ boshqaruv kodeksi	Menejment ustidan strategik nazoratni kuchaytiradi va qarorlar sifati bo'yicha tashqi signal beradi.	Investorlar uchun boshqaruvning hisobdordligi va emissiya qarorlarining ishonchligi oshadi.
Mustaqil direktorlar	Minimal mustaqillik talablari; OECD va qiyosiy board standartlari	Affillangan manfaatlar bosimini muvozanatlashtiradi va minoritar investor manfaatini himoya qiladi.	Risk-primiya pasayadi, bozor emitentga nisbatan ko'proq ishonch bildiradi.
Oshkoralik va disclosure	Qimmatli qog'ozlar bozori to'g'risidagi qonun; prospekt va davriy hisobotlar rejimi	Axborot asimmetriyasini qisqartiradi va investor qarori uchun zarur ma'lumotlarni standartlashtiradi.	Talab shakllanishi prognozlanadigan bo'ladi, noto'g'ri narxlash ehtimoli kamayadi.
Ichki audit va nazorat	Ichki auditning kuzatuv kengashiga hisobdordligi; compliance talablari	IPO oldi due diligence va post-IPO nazorat tizimining ishlashini tasdiqlaydi.	Huquqiy va operatsion risklar kamayadi, regulativ moslik kuchayadi.
Aksiyadorlar huquqlari	Minoritar huquqlarni himoya qilish, yig'ilishlar va axborotga kirish mexanizmlari	Bozor adolati va mulkchilik muvozanatini mustahkamlaydi.	Investor ishonchi ortadi va ommaviy joylashtirishga bo'lgan qiziqish kengayadi.

1 Muallif ishlanmasi

1-jadval ma'lumotlari shuni ko'rsatadiki, IPO muvaffaqiyati alohida bir institut emas, balki kuzatuv, oshkoralik, ichki nazorat va aksiyadorlar huquqlarini himoya qilishning uyg'un tizimi orqali shakllanadi. Ayniqsa, kuzatuv kengashi va mustaqil direktorlar agentlik xavflarini pasaytirs, disclosure va ichki audit investorlar uchun axborot ishonchligini kuchaytiradi. Natijada emissiya jarayonining huquqiy xavfi kamayadi va investor talabi barqarorroq shakllanadi.

Yuqori darajadagi korporativ boshqaruv IPOga tayyorgarlikda, avvalo, investorlar ishonchini oshiradi. IPOda investor ishonchi ko'p hollarda kompaniyaning ichki sifatini bevosita o'lchashga emas, balki uning oshkoralik va hisobdorlik institutlari mavjudligiga asoslanadi. G20/OECD tamoyillari formal protseduralar shaffoflik va board accountabilityni kuchaytirib, bozorda ishonchni mustahkamlashini qayd etadi [6]. O'zbekiston korporativ boshqaruv kodeksi ham haqqoniy va ochiq biznes yuritish tarafdori bo'lishni namoyon etishga qaratilgan ixtiyoriy tavsiyalar tizimi sifatida aynan reputatsion signal vazifasini bajaradi [3].

Kompaniyaning ochiqqligini kuchaytirish, ya'ni axborot asimmetriyasini qisqartirish IPO jarayonining muhim afzalliklaridan biridir. IPO huquqiy jihatdan bozorga prospekt va boshqa oshkor etish hujjatlari orqali kirish jarayonidir. O'zbekiston bozorida ham emitentning axborotni oshkor qilishi emissiya risolasi va davriy hisobotlar bilan bog'langan [9]. Boshqaruv sifati yuqori bo'lganda disclosure majburiyatdan strategik boshqaruv vositasiga aylanadi. Ichki audit va kuzatuv kengashi nazorati ostida axborotning to'liqligi, izchilligi, zaruriyligi va o'z vaqtida e'lon qilinishi ta'minlanadi [10].

Risklarni kamaytirish ham IPO muvaffaqiyatiga xizmat qiladigan muhim omildir. IPO muvaffaqiyatiga bevosita tahdid qiladigan risklar qatoriga noto'g'ri yoki chalg'ituvchi axborot berish, emissiya jarayonida qonun talablarini buzish va ichki nazoratning zaifligi kiradi. O'zbekiston qonunchiligida emissiya jarayonida talablar buzilganda yoki e'lon qilingan axborotda noto'g'ri ma'lumot aniqlanganda emissiyani to'xtatib turish mumkinligi normativ tarzda nazarda tutiladi [9]. Demak, kuchli ichki nazorat va audit tizimi, shuningdek kuzatuv kengashi monitoringi IPOning yuridik uzilish riskini pasaytiruvchi profilaktik mexanizmga aylanadi [10].

Kompaniya qiymatini oshirishga xizmat qilishi, ya'ni kapital qiymati va risk-primiya bilan bog'liq omillar ham korporativ boshqaruv darajasiga bevosita bog'liq. Statistik ko'rsatkichlarsiz ham nazariy asosda shuni aytish mumkin, investor kutilayotgan pul oqimining o'zini emas, balki ushbu pul oqimining ekspropriatsiya va noaniqlik risklaridan tozalangan qiymatini sotib oladi [13]. Mustaqil a'zolar, shaffof disclosure va ichki audit kabi institutlar ekspropriatsiya ehtimolini pasaytirgani uchun risk-primiya mantiqan qisqaradi. Natijada kompaniyaning kapitalga chiqish qiymati, ya'ni cost of capital, imkon qadar qulaylashadi [6].

Quyidagi 1-rasmda korporativ boshqaruv institutlaridan IPO muvaffaqiyatiga olib boruvchi konseptual zanjir sxematik tarzda aks ettirilgan (1-rasm).

1-rasm. Korporativ boshqaruvdan IPO muvaffaqiyatiga o'tishning konseptual zanjiri²

1-rasm korporativ boshqaruvning IPO natijasiga bevosita emas, balki axborot sifati, ishonch va risk kutilmalari orqali ta'sir qilishini ko'rsatadi. Boshqaruv institutlari qanchalik puxta ishlasa, agentlik muammosi va axborot asimmetriyasi shunchalik kamayadi. Bu esa investor talabining kengayishi va kapital narxining nisbatan qulay shakllanishiga olib keladi. Shu ma'noda IPO muvaffaqiyati korporativ boshqaruvning bozor tiliga tarjima qilingan natijasidir.

Korporativ boshqaruvdagi kamchiliklar, avvalo, investorlarda ishonchsizlik va adverse selection effektini kuchaytiradi. Korporativ boshqaruv zaif bo'lsa, investorlar menejment xulq-atvori va ichki bitimlar bo'yicha ehtimoliy risklarni yuqori deb baholaydi [13]. Bu IPO jarayonida talabning sifat jihatdan pasayishiga olib keladi. Uzoq muddatli institutsional investorlar ehtiyotkor bo'lib qoladi, qisqa muddatli spekuliyativ talab esa bozor barqarorligini kafolatlamaydi [6].

Oshkoralik yetishmasligi va disclosure risklari ham alohida xavf omili hisoblanadi. O'zbekiston bozorida axborotni oshkor qilish ochiq va oshkor tamoyiliga tayanadi va emitent prospekt hamda davriy hisobotlar orqali axborot berishi shart [9]. Korporativ veb-sayt va boshqa kanallarda majburiy axborot joylashtirilishi ham normativ talablar bilan bog'langan [11]. Agar kompaniya ichki hujjatlari, ya'ni axborot siyosati, oshkor etish tartibi va manfaatlar to'qnashuvini boshqarish mexanizmlari ishlamasa, disclosure fragmentar bo'lib qoladi. Bu esa prospekt sifatiga, due diligence jarayoniga va regulyator bilan muvofiqlikka salbiy ta'sir qiladi [3].

Boshqaruv risklarining ortishi ham IPO muvaffaqiyatiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Mustaqil a'zo instituti formal joriy etilmaganda yoki amalda mustaqillik zaif bo'lsa, kuzatuv kengashi managerial capture xavfiga duchor

2 Muallif ishlanmasi

bo'lishi mumkin. Bu holda kuzatuv kengashi nazorati nominal darajada qoladi [10]. Natijada IPOdan keyingi bozor intizomi, ya'ni doimiy oshkorlik, muhim faktlar va manfaatlar to'qnashuviga oid talablarni barqaror bajarish qiyinlashadi [9].

Investitsion jozibadorlikning pasayishi korporativ boshqaruv zaifligining yana bir oqibatidir. Korporativ boshqaruv zaifligi investitsion riskning noaniq, lekin yuqori toifasiga kirishi mumkin. Bozor odatda bunday noaniqlikni yuqori diskont bilan baholaydi. Bu esa IPOda taklif narxini shakllantirish, investorlar bilan muzokara va keyingi reputatsion kapitalga salbiy ta'sir ko'rsatadi [6].

O'zbekistondagi aksiyadorlik jamiyatlarida korporativ boshqaruv darajasini IPO nuqtayi nazaridan baholash shuni ko'rsatadiki, normativ baza ikki pog'onali. Bu baza "hard law", ya'ni qonun va hukumat qarorlari, hamda "soft law", ya'ni Korporativ boshqaruv kodeksi va ixtiyoriy standartlardan iborat. Qonunchilikda mustaqil a'zo instituti kabi muhim elementlar majburiy norma sifatida mustahkamlangani IPO va listing bosqichida minimal boshqaruv talabi mavjudligini bildiradi [10]. Ichki auditning kuzatuv kengashiga hisobdorligi ham nazorat funksiyasini kuchaytiradigan normadir [10].

Shu bilan birga, Korporativ boshqaruv kodeksi ixtiyoriy tavsiyalar majmuasi sifatida qurilib, "comply or explain" tamoyilini qabul qiladi. Jamiyat muayyan tavsiyaga rioya qila olmasa, buning sababini to'liq oshkor etishi kerak [3]. Kodeks tavsiyalariga rioya qilmaslik davlat organlari tomonidan sanksiya qo'llashga olib kelmasligi esa bozor intizomini asosiy stimulyator sifatida ko'rsatadi [3]. IPO sharoitida bu xususiyat ikki xil natija berishi mumkin. Bir tomondan, moslashuvchanlik va kompaniya xususiyatini hisobga olish imkoniyati saqlanadi. Ikkinchi tomondan, enforcement kuchsiz bo'lsa, amaliy ijro sifati pasayadi [2].

IPO kontekstida axborotni oshkor qilish infratuzilmasi sezilarli kuchaygan. Prezident farmonida listing kompaniyalari va aksiyadorlari bo'yicha korporativ hamda bozor ma'lumotlarini oshkor qilishning yagona platformasini yaratish vazifasi belgilangan, shuningdek korporativ axborot portalida emitentlarga oid ma'lumotlarni ochiq taqdim etish ko'zda tutilgan [8]. Bu yerda portal moderatorining Istiqbolli loyihalar milliy agentligi [13] ekanligi ham ko'rsatiladi [5].

Davlat ulushi mavjud yirik korxonalarni ommaviy taklif orqali xususiyashtirishni rag'batlantirish siyosati IPO mexanizmini davlat aktivlarini transformatsiya qilish instrumentiga aylantirishini anglatadi [8]. Bunday sharoitda korporativ boshqaruv sifati ayniqsa hal qiluvchi bo'ladi, chunki davlat ishtiroki yuqori bo'lgan kompaniyalar uchun siyosiy-agentlik risklari (goal divergence) oshishi ehtimoli mavjud (nazariy mulohaza) [12]. Shu sababli davlat ishtirokidagi korxonalar bo'yicha korporativ boshqaruv qoidalarining yangilanishi va ularning ham "comply or explain" asosida tatbiq etilishi, shuningdek kapital bozorlariga kirishni kengaytirish, shaffoflik va hisobdorlikni oshirish kabi maqsadlarni ochiq belgilashi — IPOga tayyorgarlikning institutsional fonini mustahkamlaydi [12].

Xalqaro standartlar bilan qiyosiy tahlil shuni ko'rsatadiki, Iqtisodiy hamkorlik va taraqqiyot tashkiloti (OECD) [10]. tamoyillari korporativ boshqaruvni bozor ishonchi, iqtisodiy samaradorlik va moliyaviy barqarorlikni qo'llab-quvvatlaydigan institutlar majmuasi sifatida talqin qiladi. Ular shaffoflik, disclosure, aksiyadorlar huquqlari va kuzatuv kengashi mas'uliyatiga alohida urg'u beradi [6]. O'zbekiston korporativ boshqaruv kodeksining xalqaro tamoyillarga tayanishi, disclosure, ichki nazorat, manfaatlar to'qnashuvi va monitoring bo'yicha tavsiyalarni o'z ichiga olishi mazkur global standartlarga funksional moslashuvni bildiradi [3].

Buyuk Britaniya [9] modeli "comply or explain" orqali soft law'ni bozor intizomi bilan uyg'unlashtiradi. Financial Reporting Council [13]. tomonidan e'lon qilingan "UK Corporate Governance Code 2024" 2025-yildan qo'llaniladi, ichki nazoratga oid Provision 29 esa 2026-yildan kuchga kiradi. Ushbu qoida kuzatuv kengashidan muhim ichki nazorat vositalari samaradorligi yuzasidan deklaratsiya berishni talab qiladi [2]. Bu yondashuvning IPO bilan bog'liq muhim xulosasi shundan iboratki, listingning o'zi kompaniyadan oldindan korporativ tayyorgarlik darajasini talab qiladi va keyinchalik doimiy hisobot rejimi orqali boshqaruv sifati bozor tomonidan muntazam baholanadi [2].

O'zbekistonda "comply or explain" tamoyili korporativ boshqaruv kodeksida mavjud bo'lsa-da, kodeks tavsiyalariga rioya qilmaslik uchun davlat sanksiyasi qo'llanmasligi aniq ko'rsatilgan [3]. Qiyosiy nuqtayi nazardan, bu holat "enforcement manbai"ni kuchliroq bozor intizomiga (investor talabi, listing qoidalari, reputatsiya) yuklaydi. Shuning uchun IPO amaliyotida — ayniqsa retail investorlar ulushi o'sadigan sharoitda — disclosure va ichki nazorat bo'yicha talablarni faqat ixtiyoriy tavsiyalar darajasida qoldirish investor ishonchini yetarli darajada mustahkamlamasligi mumkin (normativ-institutsional xulosa) [6].

Amerika Qo'shma Shtatlari (AQSh) [8]. amaliyotida IPO, ya'ni going public, birinchi navbatda disclosure'ning huquqiy qat'iyligi bilan ajralib turadi. U.S. Securities and Exchange Commission [8]. kompaniyalarga ro'yxatdan o'tish bayonotini, ya'ni Form S-1ni, taqdim etishda non-financial disclosure uchun Regulation S-K, moliyaviy hisobotlar uchun Regulation S-X talablarini ko'rsatadi hamda e'lon qilingan ma'lumot chalg'itmasligi uchun zarur bo'lgan boshqa axborotni ham berish majburiyatini qayd etadi [16]. Bu yondashuv korporativ boshqaruvni hujjatlar to'plami emas, balki disclosure'ni to'g'ri ishlab chiqaradigan ichki tizim sifatida ko'rishni talab qiladi.

AQShda audit qo'mitalari mustaqilligi bo'yicha Exchange Act Rule 10A-3 doirasida standartlar belgilangan. Audit qo'mitasi a'zolari emitentdan maslahat yoki kompensatsion to'lovlar olmasligi va mustaqillik mezonlariga

mos bo'lishi kerak [15]. Nasdaq [2] listing qoidalarida esa audit qo'mitasi faqat mustaqil direktorlar tomonidan shakllantirilishi, minimal tarkib va boshqa governance qo'mitalari bo'yicha ham mustaqillik talablarini belgilaydi [4]. Shuningdek, selektiv disclosure'ga qarshi Regulation FD investorlar bozorida axborot tengligini ta'minlashga qaratilgan [14].

O'zbekistonda disclosure tamoyili va institutsional platformalarning (korporativ veb-sayt majburiyatlari, bozor axborotining oshkoraligi, yagona korporativ axborot portal) mavjudligi AQSh/Buyuk Britaniya modelidagi "axborot muhitining markaziyliigi" bilan bir yo'nalishda [11]. Biroq, qiyosiy tahlil shuni ko'rsatadiki, rivojlangan bozor yurisdiksiyalarida governance elementlari ko'proq "majburiy listing talablari + sud/ma'muriy enforcement" bilan qo'llab-quvvatlansa, O'zbekistonda ayrim muhim elementlar (masalan, korporativ boshqaruv kodeksining ko'plab tavsiyalari) bozor intizomiga tayanadi [2].

Quyidagi 2-jadvalda O'zbekiston, Buyuk Britaniya va AQSh tajribasi hamda OECD standartlari kesimida IPOga daxldor korporativ boshqaruv yondashuvlari qiyoslanadi (2-jadval).

2-jadval. O'zbekiston, Buyuk Britaniya va AQShda IPO bilan bog'liq korporativ boshqaruv yondashuvlari³

Yurisdiksiya	Model	Board/audit talabi	Disclosure rejimi	IPO uchun amaliy xulosa
O'zbekiston	Hard law + soft law kombinatsiyasi	Kuzatuv kengashi, kamida bir mustaqil a'zo, ichki auditning boardga hisobdorligi	Prospekt, davriy hisobotlar, korporativ sayt va yagona portal orqali oshkoralik	Normativ baza mavjud, ammo pre-IPO talablarni amaliy jihatdan chuqurlashtirish zarur.
Buyuk Britaniya	Comply or explain modeli	Board mustaqilligi, audit qo'mitasi va ichki nazorat bo'yicha izohli hisobot	Code va listing rejimi bilan uyg'unlashgan bozor oshkoraligi	Moslashuvchanlik saqlanadi, biroq sifatli tushuntirishlar investor ishonchi uchun hal qiluvchi omil bo'ladi.
AQSh	Qat'iy disclosure va javobgarlik modeli	Audit qo'mitasi mustaqilligi va listing standartlari bilan mustahkamlangan board nazorati	Registration statement, prospectus va regulativ filinglar markaziy o'rinda turadi	Huquqiy qat'iylik va disclosure sifati IPO narxlashiga bevosita ta'sir ko'rsatadi.
OECD standartlari	Tamoyillarga asoslangan institutsional standart	Board hisobdorligi, manfaatlar muvozanati va nazoratning samaradorligi	Teng axborot rejimi va manfaatdor tomonlar oldidagi hisobdorlik	Milliy tizimlar uchun benchmark vazifasini bajaradi va institutsional yo'nalishni belgilaydi.

2-jadvaldan ko'rinadiki, barcha modellar investor ishonchini asosan kuzatuv kengashi nazorati va disclosure sifati orqali shakllantiradi, biroq bu maqsadga erishish usullari turlicha. AQSh modeli ko'proq qat'iy huquqiy javobgarlikka, Buyuk Britaniya esa "comply or explain" orqali bozor intizomiga tayanadi. O'zbekiston sharoitida esa mavjud bazani IPOga mos maxsus tayyorgarlik talablari bilan kuchaytirish asosiy vazifa bo'lib qolmoqda.

Nazariy, huquqiy va qiyosiy tahlil birlashtirilganda, IPO muvaffaqiyati uchun hal qiluvchi korporativ boshqaruv elementlari quyidagicha namoyon bo'ladi.

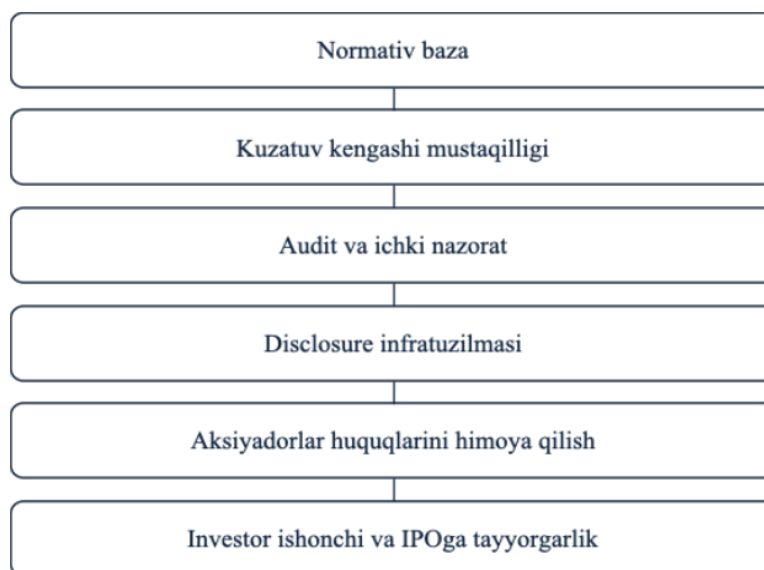
Birinchi hal qiluvchi element disclosure arxitekturasidir, ya'ni axborot siyosati, prospekt va periodik hisobotlar hamda teng axborot rejimidir. IPOda investor qarori asosan prospekt va unga bog'liq oshkor etilgan axborotga tayanadi. Shuning uchun disclosure'ni ishlab chiqaradigan ichki jarayonlar, jumladan axborot siyosati, ichki nazorat, audit va kuzatuv kengashi monitoringi mustahkam bo'lmasa, huquqiy risklar bilan bozor ishonchi riski bir vaqtda oshadi [16].

Ikkinchi hal qiluvchi element kuzatuv kengashi va mustaqil nazoratdir. Kuzatuv kengashining strategik rahbarlik va nazorat funksiyasi, ayniqsa mustaqil a'zo institutining real ishlashi bilan birga, menejment opportunizmini cheklaydi va investorlar uchun ekspropriatsiya xavfini pasaytiradi [10]. Empirik adabiyotlarda ham disclosure va kuzatuv kengashi mustaqilligining IPO narxlash hamda discount jarayonidagi agentlik muammolarini kamaytirishi haqida xulosalar uchraydi. Bu mazkur nazariy mantiqni qo'llab-quvvatlaydi [1].

Uchinchi hal qiluvchi element ichki nazorat va audit tizimining kuzatuv kengashiga hisobdorligidir. Bu element IPO oldi due diligence va IPOdan keyingi compliance tizimining ishlaydigan isboti hisoblanadi. Aks holda emissiya jarayonida noto'g'ri axborot va normativ buzilishlar emissiyani to'xtatib turish kabi huquqiy oqibatlarga olib kelishi mumkin [10].

Quyidagi 2-rasmda O'zbekistonda IPO oldi korporativ boshqaruvni kuchaytirishning ketma-ket institutsional modeli ko'rsatilgan (2-rasm).

2-rasm. O'zbekistonda IPO oldi korporativ boshqaruvni kuchaytirish modeli⁴

2-rasmda ifodalangan model IPOga tayyorgarlikni alohida choralar yig'indisi sifatida emas, balki izchil institutsional zanjir sifatida talqin qiladi. Normativ baza va kuzatuv kengashi mustaqilligi ichki audit hamda disclosure infratuzilmasi bilan mustahkamlangandagina aksiyadorlar huquqlarini real himoya qilish mumkin bo'ladi. Mazkur ketma-ketlik yakunda investor ishonchini oshirib, emitentning IPOga tayyorgarlik darajasini kuchaytiradi.

O'zbekistonda korporativ boshqaruv bo'yicha normativ-institutsional asoslar mavjud. Biroq, IPO muvaffaqiyati nuqtayi nazaridan yetarli rivojlanmagan jihatlar va institutsional o'zgarish ehtiyoji ham saqlanib qolmoqda. Xususan, mustaqil a'zo bo'yicha minimal talab, ichki auditning kuzatuv kengashiga hisobdorligi, disclosure bo'yicha bozor qonunchiligi, korporativ veb-sayt majburiyatlari va yagona axborot platformasi konsepsiyasi mavjud bo'lsa-da, institutsional zaifliklar asosan quyidagi yo'nalishlarda jamlanadi [10].

Birinchidan, soft law mexanizmlarining ishonch ishlab chiqarish quvvati bozor yetukligi bilan bevosita bog'liq. Korporativ boshqaruv kodeksining ixtiyoriyligi va davlat sanksiyasining qo'llanmasligi haqidagi norma "bozor bosimi"ni asosiy enforcement manbai qiladi [3]. Bozor institutsional investorlar va mustaqil tahlil infratuzilmasi bilan yetarli darajada chuqurlashmagan sharoitda bu bosim zaiflashishi mumkin, natijada "formal compliance" kuchayib, "substantive compliance" sust qolish xavfi ortadi (institutsional xulosa) [6].

Ikkinchidan, mustaqil a'zo instituti minimal talab sifatida mavjud bo'lsa-da, IPOga chiqayotgan yirik kompaniyalar uchun "kamida bir nafar" modeli yetarli bo'lmasligi mumkin. Investorlar ko'pincha audit va risk kabi sohalarida kuchli mustaqil nazoratni kutadi [15].

Uchinchidan, ichki nazorat bo'yicha deklarativ standart, masalan, kuzatuv kengashining muhim nazorat vositalari samaradorligi bo'yicha ochiq bayonoti O'zbekistonda kodeks tavsiyasi orqali bilvosita mavjud bo'lsa-da, uni listing va IPO oldi majburiy talablarga aylantirish masalasi dolzarb bo'lib qolmoqda. Bu masala Buyuk Britaniyada Provision 29 orqali kuchaytirilgani bilan qiyoslaganda ayniqsa ahamiyatlidir [2].

Takomillashtirish yo'llaridan biri korporativ boshqaruv standartlarini kuchaytirishdir. IPOga chiqmoqchi jamiyatlar uchun korporativ boshqaruv kodeksini qabul qilishni va "comply or explain" hisobotini amaliy jihatdan IPO oldi tayyorgarlik sharti sifatida mustahkamlash maqsadga muvofiq. Bunda kodeksdagi ixtiyoriy tabiat saqlangan holda ham, listing jarayonida tushuntirishlarning sifati va to'liqligi bozor infratuzilmasi orqali baholanishi kerak [3].

Mustaqil direktorlar institutini rivojlantirish ham zarur. Qonundagi minimal talab, ya'ni kamida bir mustaqil a'zo IPO uchun boshlang'ich baza bo'la oladi. Ammo yirik IPO emitentlari uchun audit, risk va nomination kabi funksiyalar bo'yicha mustaqil qo'mitalar hamda professional mustaqillikni ta'minlaydigan kvalifikatsion yondashuvni kuchaytirish zarur [10].

Oshkorlik va hisobdorlik mexanizmlarini takomillashtirish ham muhim yo'nalishdir. Korporativ veb-sayt majburiyatlari va bozor disclosure qoidalari amalda yagona narrativga birlashtirilishi kerak. Prospekt, muhim

4 Muallif ishlanmasi

faktlar, davriy hisobotlar va korporativ boshqaruv hisobotlari bir-birini takrorlamasdan, balki izchil to'ldiradigan formatda taqdim etilishi investor ishonchini kuchaytiradi [11].

Aksiyadorlar huquqlarini himoya qilishni kuchaytirish ham zarur. Minoritar aksiyadorlar uchun axborotga kirish, umumiy yig'ilishlar o'tkazilishi va affillangan bitimlar ustidan nazorat kabi mexanizmlar IPOda bozor adolatining sharti sifatida ishlaydi. Shu bois bu mexanizmlarni korporativ hujjatlar va ichki nazorat tizimi orqali qat'iy protseduralashtirish lozim [9].

IPOga chiqmoqchi jamiyatlar uchun maxsus korporativ boshqaruv talablarini ishlab chiqish alohida ahamiyatga ega. O'zbekiston kapital bozori islohotlari davlat ulushidagi korxonalarni ommaviy taklif orqali xususiylashtirishni rag'batlantirayotgan bir paytda, IPO emitentlari uchun minimal governance emas, balki IPO governance pack, ya'ni IPO oldi moslik paketi talabini normativ yoki listing qoidalari darajasida aniq belgilash mantiqan asosli. Bunday paket audit qo'mitasi mustaqilligi, ichki nazorat va risk tizimlari bo'yicha kuzatuv kengashi bayonoti, disclosure siyosatini majburiy ichki hujjat sifatida qabul qilish hamda korporativ boshqaruvning mustaqil baholanishini e'lon qilishni qamrab olishi kerak [8].

XULOSA VA TAKLIFLAR

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, korporativ boshqaruv investorlar kapitali qaytimi kafolatlanishini ta'minlovchi institutlar majmuasi bo'lib, u IPO jarayonida bozorga ishonchli kirishning asosiy sharti sifatida ishlaydi [13]. IPO muvaffaqiyati korporativ boshqaruvning alohida elementlari orqali quyidagi mantiqiy zanjir bo'yicha shakllanadi. Mustaqil nazorat va kuzatuv kengashi monitoringi disclosure sifati va axborot asimmetriyasining qisqarishiga olib keladi, bu esa yuridik hamda boshqaruv risklarining pasayishini, investor ishonchining ortishini va kapital qiymati hamda bozor qabul qilinishining yaxshilanishini ta'minlaydi [10].

O'zbekiston sharoitida korporativ boshqaruvning yuridik bazasi (mustaqil a'zo, ichki audit hisobdorligi, oshkoralik talablari, ommaviy joylashtirish instituti) IPO uchun zarur minimal infratuzilmani yaratadi [10]. Biroq, korporativ boshqaruv kodeksining ixtiyoriy tabiati va sanksiyasizligi bozor intizomiga yuqori tayanishni anglatgani uchun IPO emitentlari uchun "maxsus boshqaruv talablari"ni listing jarayoni bilan uyg'unlashtirish, mustaqil direktorlar institutini sifat jihatdan chuqurlashtirish hamda disclosure va ichki nazorat bo'yicha hisobdorlikni kuchaytirish amaliy jihatdan eng muhim takliflar sifatida ajralib chiqadi [3].

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Chahine, S., & Filatotchev, I. (2008, April). The effects of information disclosure and board independence on IPO discount. *Journal of Small Business Management*, 46(2), 219-241. <https://doi.org/10.1111/j.1540-627x.2008.00241.x>
2. Financial Reporting Council. (2024, January). UK Corporate Governance Code 2024. <https://www.frc.org.uk/library/standards-codes-policy/corporate-governance/uk-corporate-governance-code/>
3. Korporativ boshqaruv kodeksi. (2015, December 31). <https://azot.uz/uploads/docs/be0c3d70c6f015086f24d-19b3384eb2c.pdf>
4. Nasdaq. (n.d.). Nasdaq 5600 series: Corporate governance requirements. <https://listingcenter.nasdaq.com/rulebook/nasdaq/rules/nasdaq-5600-series>
5. Openinfo. (n.d.). Openinfo: O'zbekiston kompaniyalari to'g'risidagi ochiq ma'lumotlar portali. <https://openinfo.uz/>
6. Organisation for Economic Co-operation and Development. (2023). G20/OECD Principles of Corporate Governance 2023. <https://doi.org/10.1787/ed750b30-en>
7. O'zbekiston Respublikasining 06.05.2014 yildagi "Aksiyadorlik jamiyatlari va aksiyadorlarning huquqlarini himoya qilish to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasi Qonuniga o'zgartish va qo'shimchalar kiritish haqida"gi O'RQ-370-son Qonuni // URL: <https://lex.uz/docs/-2382409>
8. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 24.04.2015 yildagi "Aksiyadorlik jamiyatlarida zamonaviy korporativ boshqaruv uslublarini joriy etish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PF-4720-son Farmoni // URL: <https://lex.uz/docs/-2635197>
9. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 13.04.2021 yildagi "Kapital bozorini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PF-6207-son Farmoni // URL: <https://lex.uz/uz/docs/-5371091>
10. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 02.07.2014 yildagi "Aksiyadorlik jamiyatlarida korporativ boshqaruv tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi 176-son qarori // URL: <https://lex.uz/docs/-2420411>
11. Rules of corporate governance for enterprises with state participation. (2024, February 15). <https://www.expertiza.uz/upload/iblock/523/942csho0ktgwzgar3tqpeexmxfsq1063.pdf>
12. Shleifer, A., & Vishny, R. W. (1997). A survey of corporate governance. *Journal of Finance*, 52(2), 737-783. <https://doi.org/10.1111/j.1540-6261.1997.tb04820.x>
13. U.S. Securities and Exchange Commission. (2000). Selective disclosure and insider trading. <https://www.sec.gov/file/reel-no-33-7881>
14. U.S. Securities and Exchange Commission. (2003, April 9). Standards relating to listed company audit committees. <https://www.sec.gov/rules-regulations/2003/04/standards-relating-listed-company-audit-committees>
15. U.S. Securities and Exchange Commission. (2024, June 21). What is a registration statement? <https://www.sec.gov/resources-small-businesses/going-public/what-registration-statement>

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Zokir ALIBEKOV

Sahifalovchi va dizayner: Oloviddin Sobir o'g'li

2025. № 8

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.

Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

El.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: @iqtisodiyot_77

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, @iqtisodiyot_77 telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

Jurnal sayti: <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz>